

היא צוותה לנו את החיים

הרב יהודה לייב אורליאן הי"ד

כל מפעל זקוק לתכנית. לכל מוסד חינוכי דרושה מגמה. כל עבודת בית - ספר זקוקה לפרוגרמה. בכל מקום נעשים ומתוכננים דברים אלה ע"י אנשי מדע, בעלי השכלה ובעלי מעוף. עליהם מוטלת המשימה הראשונית לעבד את התכנית, להתוות את הקוים. רק לאחר מכן מתחיל הביצוע. אולם בצורה לגמרי אחרת היתה דרך התפתחותה של תנועת בית - יעקב. שרה שנירר, יוצרת התנועה, החלה את עבודתה בלי שיטה מתוכננת מראש. היא סמכה על החוש האינטואיטיבי שלה שלא יאכזב אותה, על הרגש היהודי שלה. ידידים פקפקו, אנשי מקצוע התיחסו כלפיה באירוניה. אולם היא לא התחשבה באף אחד. החוש הבריא שלה הוביל אותה בדרך הנכונה. כעת אפשר כבר לעשות את הסך הכל. מוקדם עדיין לייחד את הדיבור על אישיותה בכלל. העובדות המופלאות על קורות חייה יסופרו בודאי ע"י תלמידותיה המרובות, שיכלו לשקף את בבואתה הנאמנה של אשה דגולה זו. אבל דבר אחד חייבים אנו לקבוע כבר עכשיו - לשרה שנירר לא היתה אמנם שיטת - לימודים מתוכננת מראש, אך יצרה בחייה הפרטיים המופתיים את התכנית הנהדרת של בית - יעקב.

הטיפוס המופלא

שרה שנירר היתה הטיפוס המופלא של בעלת אופק השכלתי נרחב. משחר נעוריה היא היתה שקועה ראשה ורובה בלימודים. כל חייה היו שרשרת אחת של לימוד עצמי, בשבילה היה קיים תפקיד אחד - ההתקדמות בלימודים. היא חשה צמאון עצום להשכלה. ניצלה כל רגע פנוי במעת - לעת כדי להוסיף דעת וחכמה. עד הרגע האחרון שעיניה נעצמו לנצח, היא לא חדלה מלהשתוקק להרחיב את חוג ידיעותיה בכל שטחי הלימוד. אזניה היו תמיד קשובות לקלוט דבר - תורה וחכמה, מוכנה ומזמנה לשמוע מכל אחד אמרי בינה ולהשכיל מלקח הזולת. ניחנה ברצון לזהט של התמדה. שעות על שעות ישבה שקועה על ספריה. קראה ולמדה. כל ספר, כל יצירה ספרותית שמצאה חן בעיניה לא יצאה מתחת ידה עד שסיימה אותו עד תומו. אפילו אם לשם כך היתה צריכה להיות ערה כל הלילה. מעולם לא עלתה על משכבה לפני חצות הלילה. ולעתים תכופות ישבה וקראה בחדרה עד עלות השחר. רכונה על ספריה או מחברותיה שכחה לגמרי על קיומו של העולם מסביבה. שקיקתה לדעת היתה ללא גבול. שום נושא לא שיעמם אותה. הכל רצתה להבין, ובעין חודרת ומעמיקה איבחנה את הבעיה בה התעניינה. לא היה קיים בשבילה עולם אחר מלבד העולם הרוחני. חשה רדיפה בלתי פוסקת להשכלה. נהנתה הנאה ללא קץ מכל ידיעה שרכשה בשטח הלימוד. מכל ענין סתום שהובהר לה אחרי הסתכלות מקיפה. היא ניזונה מהמזון הרוחני בו כלכלה את גופה ואת נפשה כאחד. זאת היתה התזונה העיקרית להחיות את נשמתה. מתענוגות אחרים בעולם לא ידעה ולא רצתה לדעת.

מיזוג עילאי

בדרך כלל אין אפיים ומזגם של בני - אדם כאלה לעילא ולעילא ביחוד אצל נשים. מספיק לבוא לטיפוס מסוג זה ולהציע לו לעשות איזו טובה לזולת, להושיט עזרה לאדם נזקק המצריכה מאמץ פיזי, כדי להווכח מיד בקהיון - חושיו ובאדישותו לדבר שבצדקה. אנשים כאלה הרגש הסוציאלי שלהם אינו מפותח כראוי. חושבים את עצמם מיוחסים, בעלי מעמד עליון בציבור, מרמי מעלה שלא נאה להם לטפל בענינים קטנים כאלה. צדקה, גמילות חסדים, דאגה לזולת - אלה הם דברים שרק ההדיוטות צריכים להתעסק בהם, השייכים להמון עם. לא כן אנשי הרוח, בני העליה, בעלי השכלה. האם זה מתאים לאדם הנמנה על מעמד גבוה זה לטפל במו ידיו בדברים קטנים כמו מתן עזרה לאדם נזקק, להטריח את עצמו ע"מ שהעני והדל יוכל לקבל את מחסורו? סבורים הם, שהאדם המשכיל, הישוב בהיכל המדע, אינו צריך לרדת בצורה כזו אל העם ולהשפיל את עצמו. הם מעריכים יותר מדי את זמנם משיסכימו לקבל על עצמם תפקידים בלתי פופולריים כאלה. ולדידם ישנם מספיק אנשים נבערים מדעת, שיכולים לעשות את העבודה ה"גסה" הזאת...

אולם שרה שנירר, ככל שהיא עלתה בגרם המעלות של ההשכלה וקנתה חכמה ודעת, נעשתה רגישה יותר לצרות הזולת, הבינה

יותר את התפקיד הנעלה המוטל על האדם והיהודי כאחד, להתמיד בהושטת עזרה וסעד לנזקקים, לעודד אנשים מדוכאים, ולהביא מזור לאנשים סובלים.
חייה היו שרשרת של מעשים טובים בצד ההעפלה הבלתי פוסקת בעולם המדע והחכמה.

האם לדוגמא

מי שהכיר מקרוב את רוחה העשויה ללא חת של שרה שנירר, את אפיה וחייה הפרטיים, את צורת השפעתה על בית - יעקב, יודע להעריך נכונה את גודל הקרבתה למען החברה.

שרה שנירר העלתה אמנם את היעוד הלימודי למדריגה העליונה ביותר בחיים, "פיה פתחה בחכמה". עשתה את הכל כדי להעשיר את חניכותיה בידיעות לאין שיעור. אולם גם בעת שקידתה בלימודים, באמצע השיעור המענין, בשעת שיחה עמוקה, מוכנה היתה לשים הכל הצדה כאשר עמד על הפרק דבר שבצדקה, מילוי שליחות של עזרה ליהודי, לעשות טובה לאדם שנזקק לה.

"כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון".

ידיה היו תמיד פתוחות וגופה מוכן ומזומן לבוא לעזרת הנצרך. בשעה זו לא התחשבה כלל בנימוק של רוממות ההשכלה, של מעמד אישי, של חוסר פנאי, הגישה החינוכית שלה היתה אמנם בדרך של הקניית תודעה לימודית, אולם ההגשמה בחיים, בהליכות יום - יום ובדוגמא הפרוזאית, ראתה לפניה רק את הסמל של חסד. מטרת ההשכלה של הלימוד, היא ביסודו של דבר - מעשה הטבה לזולת. צדקה - הרגישה תמיד - היא המידה הנעלה ביותר בעולם. כי הרבה פנים לצדקה. ממתן כמה אגורות לעני, עד לארגון מגבית ענקית באמצעותה אפשר להקים מפעלים ומוסדות כבירים. בכל המקרים אין להסתפק בעזרתו של אחר, אלא יש להעמיס את השליחות על כתפי עצמו.

"פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה".

החלה בחכמה, בלימוד. אבל תמיד הדגישה, כי אין הלימוד עיקר אלא המעשה. בתורה זו דגלה ואותה הגשימה מחייה היום - יומיים. את תלמידותיה היא בחנה תמיד אם הדברים שלימדה אותן היו להם השפעה על התנהגותן ומעשיהן. אם הן הבינו את הרעיון של בית - יעקב - אותו היא טיפחה במסירות - נפש מרובה. "גדול התלמוד שמביא לידי מעשה" - שינה לשומעות לקחה. רק להשכלה כזו היא התכוונה ולמטרה זו היא לימדה וחינכה את תלמידותיה, לא רצתה כלל שחניכותיה ייפכנו למלומדות בלבד. לא בזאת ראתה את תכלית החינוך של בית - יעקב. לא רק צמאון לדעת דרשה מתלמידותיה, אלא שתהיינה נשי - מעשה. השתוקקה לחנך בנות אשר פעליהן יהיו קודש למשפחה הישראלית המקודשת; שתהיינה מוכשרות בכח מעשיהן להתעלות לדרגות העליונות של מידות ה' - חסד וצדקה.

בחכמה ראתה את הפרוזדור, את המבוא, בחסד - את הטרקלין. תורת חיים, המלווה את האדם מהבוקר עד הערב.

בכך היא הניחה את היסוד העיקרי של היהדות. סללה דרך לאשה העבריה, התוותה את הנקודה העקרית של שיטת בית יעקב. עבודה, מעשים, חסד ומצוות הם אבני השיטה של חיי האדם. בכך היא החזירה את עטרת - תפארת של אם כנסת ישראל ליושנה. יצרה את הדמות החדשה של הבת הישראלית הנושאת ברמה את אבוקת ה' ומחושלת בגבורותיה למעשה חסד. השכילה ליצור את התשלובת המופלאה של חכמה ומעשים טובים, כמאמר חז"ל: "תכלית חכמה - מעשים טובים".

הישגים

הגב' שנירר מצאה ביהדות פולין שדה - טרשים, מצב אומלל, מציאות בלתי נורמלית בשטח חינוך הבנות. עד כמה שלא נראה ביצירתה תולדה של רוח המסורת שהיתה חזקה מאד ברחוב היהודי בפולין, את המשך הדורות, אין להכחיש כי מפעלה הביא בכנפיו משהו חדש לגמרי. מלא - כלום נולד מפעל עצום, רשת מסועפת של בתי ספר, תנועה חזקה מאד.

הדחיפה, המניע ליצירה זו לא היה מלווה תמיד אהבה, עדינות וחיך לבבי, לא פעם נדחפה על ידי כעס ומרורים על הציבור החרדי. על העסקנים והמנהיגים אשר הביאו לידי מצב כזה. על הזנחתם המשועת בשדה חינוך הבנות. היא תבעה, מחאה, התמרמרה ודיברה בשצף - קצף על האדישות הנוראה כלפי השאלה הבווערת ביותר של חינוך הבנות.

לא פעם נאלצה, למרות עניוּתה וצניעותה, לפסוח על ראשי העסקנים החשובים. לא פעם היה עליה לקבוע את עמדתה ביהדות

לפי זווית - ראייתה העצמית. היא העמיקה ראות ונפשה דאבה עליה. היא ראתה את הדברים בבהירות רבה ונאלצה פעמים לאין ספור לשתוק. אנשים רבים אליהם פנתה בהתחלה לקבל מהם עזרה, לא הבינו לרוחה, לא ידעו אפילו את המצב הרוחני של הבית היהודי, לא היה להם מושג כיצד להציל את המצב הקטסטרופלי בשטח זה. היא קיבלה על עצמה לשכנע, לעורר ולתבוע מאלה ששקעו בחלום מתוק, שיתעוררו מתרדמתם העמוקה, אך לא תמיד היא נתקבלה בהבנה ובהתחשבות בדעתה. אפילו אלה שכבר נחלצו לעזור לה בהרמת המשא, לא היו מסוגלים מחמת צרות - אפקם וחוסר הישע שלהם, או בגלל מיעוט הבנתם, להשתוות אתה בנשיאה בעול הכבד של הקמת התנועה מהמסד ועד הטפחות. לא פעם היתה צריכה להעיר את אזניהם של גברים, חסידים ואנשי מעשה, על מאמר חז"ל, על מדרש, ולהסתמך על דעה של גדול, כדי לבסס ולחזק את עקרונותיה לגבי הקמת בנין בית יעקב על יסודות בריאים. רק לאחר שהרימה את המסך, החלה היהדות החרדית להבינה, גדולי ישראל ירדו לסוף דעתה. העם ומנהיגיו החלו לרחוש לה אמון רב. אבל גם לאחר שרכשה לה עמדה יציבה בחיי הציבור היהודי בפולין, לא השתחררה עדיין מקטנות המוחין של עסקנים ופרנסי ציבור שניסו להצר את צעדיה ולהגביל את מעופה ואפקה הנרחב. לפעמים בעמדה על משמר התנועה של בית - יעקב שחוללה וטיפחה בידים נאמנות, היה עליה לתפוס אומנות הגבר למען הדוף התנגדותם של הורים ועסקנים קצרי - ראות לרעיון הנועז של בית - יעקב.

הצניעות הטבעית

צניעות, מלה אורגינלית בעלת משמעות ברורה. כל נסיון לפרש את מובנה רק גורע מתכנה הנאצל. בה טמון היופי, התפארת, הזוך, שאפשר לציין בהם את אפיו של האדם. המושג צניעות בתנ"ך ובדברי חז"ל, מהווה שם כולל, מקיף הרבה ענינים כאחד. צניעות זוהי יראה. צניעות לגבי החברה, צניעות בהתנהגות - צניעות בנימוס, צניעות בלבוש. בשביל בני - עליה מהווה צניעות השקפת עולם מלאה. דרך חיים מקיפה. יחס מותווה לבריאה. צניעות מראה על המקום ועל המדרגה של הרוחניות. צניעות נוגדת את ההמוניות, את הזולות, את השטחיות. צניעות מונעת מהאדם להתיימר, להיות קל - דעת ולדאוג רק לנוחיות הגוף. צניעות מגינה על העדינות, מייצגת את הניגוד של גסות וחמרנות זולה. מה משמעותה של צניעות לגבי האשה העבריה? אצלה זהו הרבה יותר מרגש, מהשגה: יותר מהות מאשר אופי; יותר עצמיות מאשר סגולה. נימוס יחס והלבשה הם רק בבואה של פנימיותה. צניעות הפכה אצל האשה הישראלית טבע שני, נעשתה לחלק בלתי נפרד מגופה.

האשה הישראלית לא הדירה אמנם הנאה מתכשיטים. אבל דבר זה לא היה בשבילה עיקר, לא הם אפיינו את חנה, את יפיה. תכשיטיה האמיתיים היו - הרגליה והליכותיה הצנועים. היא הוערכה בחברה לפי צניעותה. היא היתה גאה בעמידתה הצנועה. הדמויות המפוארות ביותר בתנ"ך ובתלמוד מופיעות לפנינו במידות הצניעות שלהן, הן מתרוממות לרום מדרגתן רק משום היותן מצניעות לכת. אם יופי אינו תכשיט לבריאה האלקית, אם יופי אינו מתת חסד ליראה, הוא באמת רק הבל. "שקר החן והבל היופי..."

חז"ל אומרים : אין לך מדה יותר טובה מצניעות. כל ההישגים הגדולים ביותר נזקפים על חשבון הצניעות. כל התשורות היקרות ביותר הן בגלל שכר הצניעות. שרה - צניעות. רחל - צניעות. יוסף - צניעות. משה - צניעות. שאול - צניעות. אסתר - צניעות. כך נמשכת השרשרת הארוכה של יחוס, תורה ומלכות, דרך פרדס הצניעות.

היא צוותה לנו את החיים

מי שידע להעריך את מתנת - קה זו של צניעות, יוכל להבין את כוחה של שרה שנירר. בשעה שההפקרות ברחוב היהודי הגיעה כבר לשיאה, לאחר מלחמת העולם הראשונה, מופיעה שרה שנירר על במת החיים עם מפעלה האדיר. במה? אולי בכח הפילוסופיה? באמנות? אולי בבידור זול? מכל אלה היא אינה לוקחת מאומה. היא מתיצבת למערכה בנשק היהודי העתיק - בצניעות. האם היא קבלה על עצמה בטרם כל לנמק את המטרה הזאת, להפוך משימה זו למכשיר פופולרי בחיי העם? לא! היא לא היתה זקוקה למחקרים מוקדמים בשטח זה. לא היה צורך בחקרנות בסגולה יהודית יקרה. היהדות נתנה לה את האפשרות לנצל מלוא החופן את העבר העשיר של עמנו. היא חשה בעיני רוחה את המסתורין של היהדות, התחקתה על סוד הקיום של עם

ישראל. בכך נתגלתה לנגד עינה תפארתה של האומה, את סגוליותה המושלמת.

כיצד היא הגיעה להתגלות כזו?

היא שמעה את קול לבה מרחש: צניעות. ראתה כיצד הובילה הצניעות ליצירת עם - המשיח. כיצד נתהוותה הנבואה בישראל, נתפתחה מלכות ישראל, נוצרה הכהונה, זרחה הקדושה העליונה.

בסממן זה היא חינכה את תלמידותיה, וזו היתה הירושה שהנחילה אותן לפני מותה. תביעותיה בשטח זה היו קפדניות מאד. לא היתה מוכנה לוותר אף כמלוא נימה. בכל הדינמיקה שברוחה היא דרשה קיום פרט זה, בלי שיור כלשהו. במאת האחוזים. בהבנתה הגדולה לרוח הזמן, לתקופה המודרנית, לא היתה מוכנה לוותר אף במשהו בשטח הצניעות.

למען בנין המשפחה הישראלית, למען ההתכוננות לקראת העתיד היהודי, למען ההתבססות של עם - המשיח - יש לנהוג בדיוק כמו בימים הקדומים.

למען שמירה על טוהר מידותיה של הבת הישראלית. אין מקום לפשרות. קיים רק צו התורה שדורות עם ישראל שמרו עליו בדביקות רבה בכל התקופות החמורות ביותר של היסטוריית - הדמים. ובמותה ציוותה לנו את החיים.